

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

Deze atlas van de in het wilde levende zoogdieren in Nederland is de derde in een denkbeeldige reeks waarvan de afleveringen globaal gesproken om de 20 jaar verschijnen. Dit ritme is weliswaar nooit een uitgangspunt geweest maar blijktbaar is er na 20 jaar steeds zo veel nieuwe informatie beschikbaar dat het noodzakelijk en gewenst is een nieuwe atlas uit te brengen. Met steeds als doel een actueel beeld te geven van het voorkomen van de wilde zoogdieren in Nederland.

De eerste atlas, *De verspreiding van de Nederlandse zoogdieren* (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971), vormde een haast persoonlijk product van de inspanningen van Anne van Wijngaarden, Vincent van Laar en Marjan Trommel. In deze atlas lag het accent op 64 ruim bemeten kaartjes met daarop aangegeven het op dat moment bekende voorkomen van alle in het wild levende, terrestrische zoogdiersoorten in Nederland. Elke kaart gaf een tamelijk korrelig beeld van het voorkomen. Een summiere begeleidende tekst ging in op het gepresenteerde kaartbeeld en de waarnemingen waarop dat was gebaseerd. Het was een ingenaaide publicatie, uitgegeven in de vorm van drie afleveringen van het tijdschrift *Lutra* en daarmee de gehele jaargang 13 omvattend. In de wandelgangen werd deze uitgave wel 'het Atlasje van Anne' genoemd en dat was zowel liefkozend als waarderend bedoeld. Het was een mijlpaal in het biogeografisch zoogdierkundig onderzoek in Nederland aan het eind van de jaren 1960, na decennia van ontginning, intensivering in de landbouw en verstedelijking. In de tweede atlas, *Atlas van de Nederlandse zoogdieren* (BROEKHUIZEN ET AL. 1992A; deze atlas beleefde twee herdrukken!) van Sim Broekhuizen, Bauke Hoekstra, Vincent van Laar, Chris Smeenk en Johan Thissen was veel meer ruimte voor tekst ingeruimd, tekst die per soort werd ondersteund door een grote overzichtskaart van het voorkomen en door enkele kaartjes van het voorkomen in het verleden, voor zover althans bekend. De bijhorende tekst was veel

uitgebreider en gaf per soort een overzicht van de bestaande literatuur over het (historisch) voorkomen, waaronder ook veel rapporten en andere zogenoemde grijze literatuur. Het was ook fysiek veel omvangrijker: een goedverzorgd, degelijk gebonden boek. Ook hier ging het om een mijlpaal: hoe was de stand der zoogdieren aan het eind van de eerste twee decennia van een meer actieve en meer offensieve natuur- en milieubescherming bij een gelijktijdig voortschrijdende intensivering van het landgebruik.

De huidige atlas is weer een stadium verder. Vooral doordat er veel meer gegevens beschikbaar waren als gevolg van de inspanningen van veel meer medewerkers, door de grotere omvang en door betere druktechnieken. De betere 'kleur en korrel' komt niet alleen tot uiting in de verschillende kaartjes en andere figuren bij de soortbeschrijvingen maar vooral ook in de gevarieerde afbeeldingen die door een groot aantal gepassioneerde fotografen beschikbaar zijn gesteld.

Deze atlas staat ook niet meer op zichzelf maar verschijnt als deel 12 in de serie 'Natuur van Nederland', die zich richt tot een breder publiek zonder daarbij concessies te doen inzake de wetenschappelijke opzet, betrouwbaarheid en bruikbaarheid. Ook nu weer een mijlpaal na twee decennia met grote veranderingen: meer verstedelijking, meer infrastructuur en een nog steeds intensiverende landbouw. Tegelijkertijd nam ook het areaal natuur weer wat toe en werden tal van beschermingsplannen en (her)introducties uitgevoerd. Nieuw is dat in deze atlas ook de zeezoogdieren worden behandeld.

Arie Scheygrond gaf al in 1952 de aanzet tot de eerste atlas. Dat jaar was hij een van de oprichters en secretaris van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (vzz), de voorganger van de Zoogdierverseniging. Via een oproep in het Mededelingenblad (SCHEYGROND 1952) stelde hij voor om door onderlinge samenwerking meer te weten te komen over het voorkomen van in het wild levende zoogdieren in Nederland: een gecombineerd en tentatief kaartje van het voorkomen van ree en edelhert was bijgevoegd

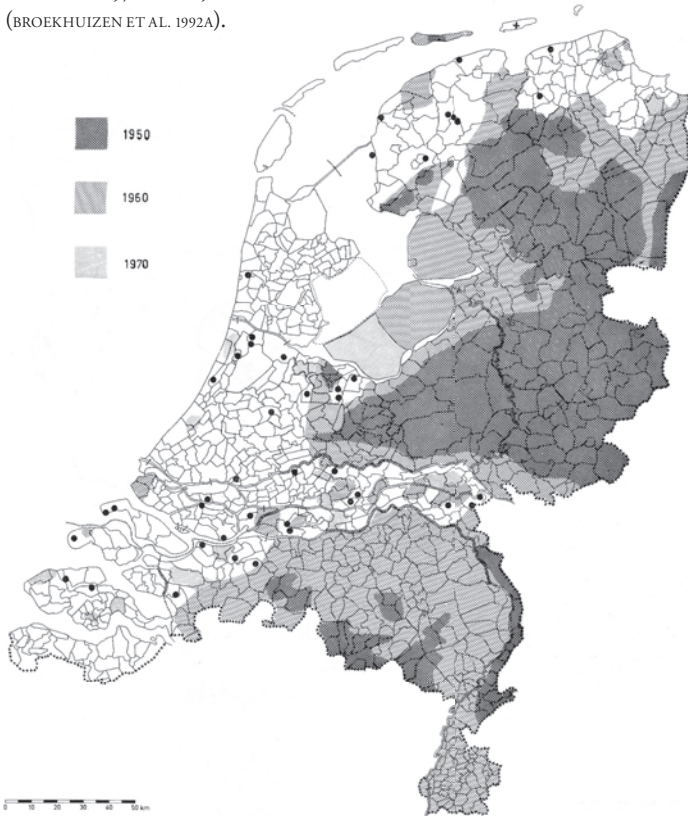
Figuur 1
Reebok in koolzaadveld.
Foto: Jan Duker.
European roe deer.

Figuur 2
Het kaartje dat Scheygrond (1952) presenteerde met het op dat moment bekende voorkomen van de ree met als toe- gift ook het voorkomen van het edelhert op de Veluwe daarop aangegeven.

Map in Scheygrond (1952) of then known distribution of European roe deer and red deer.

Figuur 3
Kaartje met het voorkomen van de ree in de jaren 1950 en 1960 (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971).
Distribution of European roe deer in the 1950s and 1960s (VAN WIJNGAARDEN ET AL. 1971).

Figuur 4
Kaartje met het voorkomen van de ree in de jaren 1970 en 1980 (BROEKHUIZEN ET AL. 1992A).
Distribution of European roe deer in the 1970s and 1980s (BROEKHUIZEN ET AL. 1992A).

61. *Capreolus capreolus* (L.) — Ree

● — incidentele vangst of waarneming; + — verdwenen; met verschillende aceringen is de recente uitbreiding van het areaal aangegeven.

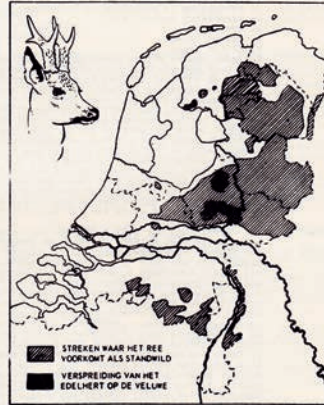
Capreolus capreolus (L.) — Roe deer

● — incidental catch or observation; + — extinct; the cross-hatched, hatched and stippled areas show the extension of the distribution.

de trant. Een uiterst aantrekkelijk boekje, zeer geschikt voor hen voor wie het hoofdwerk van de auteurs te duur is. Wanneer we het werkje zeer op de heper beschouwen, ontdekken we details, die onjuist en onvolledig zijn, hetgeen er op duidt dat de auteurs soms de beste bronnen niet bezit hebben. Vooral de voortplantingsbiologie heeft daaronder geleden. Veel aan de waarde van dit werkje doet dit niet af, want het is vele malen beter dan vele van dezelfde genre. De foto's zijn merendeels uitstekend gekozen; de tekeningen zijn matig. F.H.v.d.B.

VERSPREIDING VAN DE NEDERLANDSE ZOOGDIEREN

Hiernaast is afgedrukt een voorlopig kaartje, waarop de verspreiding van het reeuwild (*Capreolus capreolus*) en het edelhert (*Cervus elaphus*) als standwild in Nederland is aangegeven. Wij mochten hiervoor o.a. de medewerking ontvangen van de Vereniging "Het Reeuwild", waarvoor wij gaarne ook op dese plaats onze welgemeende dank betuigen. Het ligt in de bedoeling ook van de overige inheemse zoogdieren dergelijke voorlopige kaartjes samen te stellen. Daarom worden aanvullende gegevens op dit kaartje en gegevens voor de volgende kaartjes gaarne ingewacht door den secretaris: Van Itersonlaan 7, Gouda. Allereerst komen thans de roofdieren aan de beurt en wel in de volgorde: vos (*Vulpes vulpes*), das (*Meles meles*), otter (*Lutra lutra*), boomsmarter (*Martes martes*), steensmarter (*Martes foina*), hermelijn (*Mustela erminea*), wiesel (*Mustela nivalis*) en buning (*Putorius putorius*). Wie aan dit onderzoek wil meewerken wordt verzocht blinde kaartjes ter invulling aan te vragen. S.

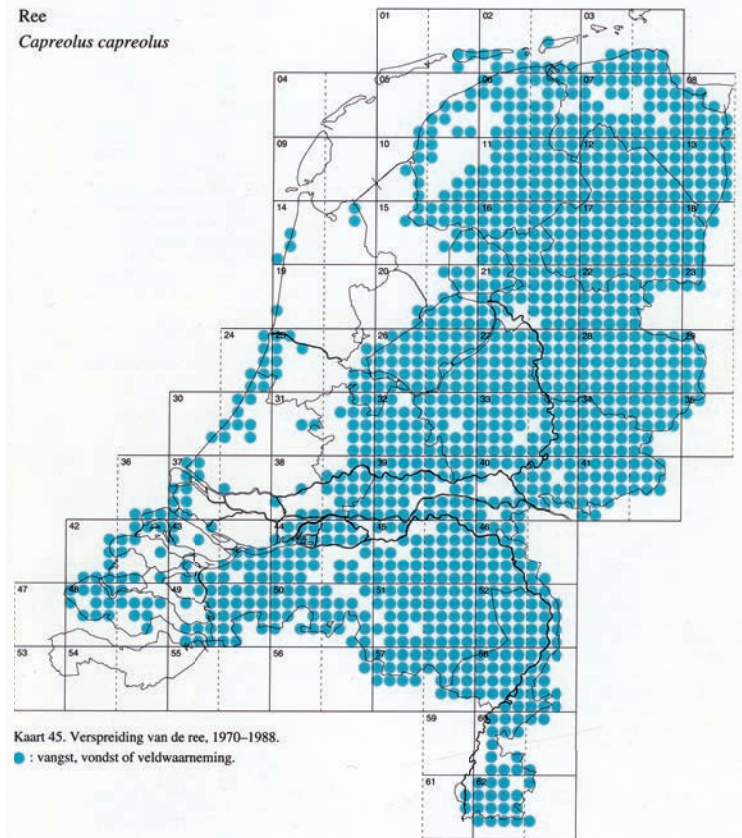

(fig. 2). Scheygrond gaf daarbij aan dat het de bedoeling was ook van de overige inheemse zoogdieren dergelijke voorlopige kaartjes samen te stellen en daartoe werden aanvullende gegevens 'gaarne ingewacht door den secretaris'. Het systematisch verzamelen en doorgeven van waarnemingen was toen nieuw en kwam in eerste instantie slechts langzaam van de grond. Leggen we het kaartje van Scheygrond naast die van de drie opeenvolgende atlases (fig. 3-5, dan is te zien hoe het beeld van het voorkomen van de ree zich ontwikkelde, een soort die zich uiteindelijk in vrijwel geheel Nederland vestigde.

Deze vierslag is als het ware de inhoudelijke reflectie van wat de Zoogdierverseniging in haar ruim zestigjarig bestaan bereikte bij het vergroten van de kennis over het voorkomen van wilde zoogdiersoorten in Nederland.

Zoogdieren zijn aaibaar, maar tegelijkertijd leidt hun veelal verborgen leefwijze ertoe dat het bredere publiek ze maar weinig kent. En onbekend maakt al gauw onbemind. Deze atlas poogt de bekendheid bij het bredere publiek te vergroten. Met fraaie foto's, interesse opwekkende teksten, duidelijke kaarten en grafieken en tabellen. In totaal 60 deskundige auteurs, zowel professionals als andere liefhebbers, hebben hieraan bijgedragen. De redactie hoopt dat ze zo er in slaagt wilde zoogdieren bekender en beminder te maken.

Deze atlas begint met vijf algemene hoofdstukken, daarna

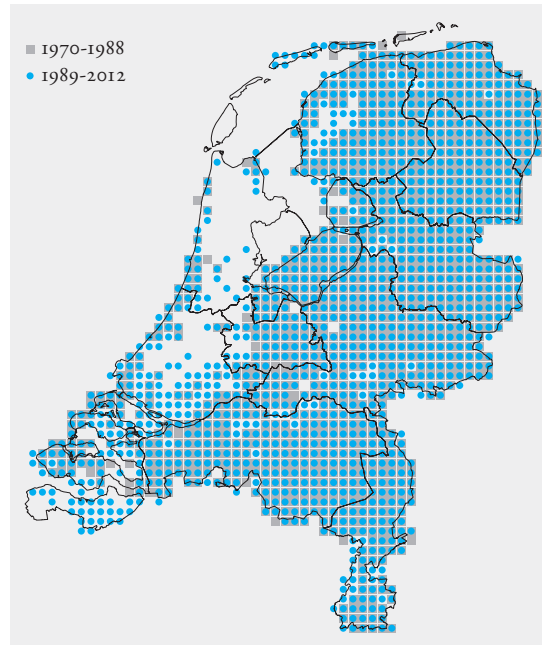

volgen de soortbeschrijvingen, het belangrijkste deel van de atlas. Het eerste inleidende hoofdstuk bevat de naamlijst van de Nederlandse zoogdieren en een verantwoording van de gehanteerde taxonomie. Het tweede inleidende hoofdstuk gaat in op de relatie tussen de wilde zoogdieren en de Nederlandse mens, vaak met een dubbele moraal, uiteenlopend van koesteren tot bestrijden. Het derde hoofdstuk gaat in op de Nederlandse zoogdierfauna tegen de achtergrond van de veranderingen in het Nederlandse landschap. In het vierde hoofdstuk wordt waar mogelijk een meer kwantitatieve analyse gegeven van de veranderingen in de zoogdierfauna. Het vijfde en laatste inleidende hoofdstuk beschrijft de gevolgde werkwijze bij het maken van deze atlas. De soortbeschrijvingen in hoofdstuk 7 geven vervolgens voor de 106 in deze atlas behandelde soorten op beknopte wijze de stand van zaken weer rond voorkomen in heden en verleden.

Bewerken en interpreteren leidt niet alleen tot meer inzicht, althans dat hopen wij, maar veelal ook tot nieuwe vragen. Wij verwachten dat de geïnteresseerde lezer zo gestimuleerd wordt nieuwe gegevens te verzamelen en de daarbij verkregen nieuwe inzichten te delen met zijn of haar 'soortgenoten'. Dan kan een volgende generatie over circa 20 jaar een volgende 'atlas' uitbrengen. Of dat dan weer een kloek boek is zal de tijd leren.

Er is nog veel kennis toe te voegen over de (toekomstige) veranderingen in het voorkomen van soorten en naar oorzaken (en ook gevolgen) daarvan. Daarbij is er vooral behoefte aan betere kwantitatieve gegevens. Dus niet alleen in de vorm van presentie of absentie, maar aantallen, dichtheden, trefkans enzovoort. Met zulke gegevens kan een beter verband worden gelegd met bijvoorbeeld veranderingen in de leefomgeving van zoogdieren. Daarbij zal niet alleen de verdere ontwikkeling in waarnemingsmethoden, zoals zenders, detectors, computers, infraroodapparatuur en cameravallen, een rol spelen. Met een verdere verfijning (puntwaarnemingen!) en nog meer waarnemingen zal het beeld veel gedetailleerder kunnen zijn. Dit potentieel aan waarnemingen biedt haast onbeperkte mogelijkheden voor bewerking en interpretatie en dat schept hoge verwachtingen voor de atlas(sen) van de toekomst.

Figuur 5
Kaartje met het voorkomen van de ree in de periode 1989-2012 (deze atlas).
Distribution of European roe deer in 1989-2012 (this atlas).

Wij willen ook op deze plaats de auteurs en alle anderen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze atlas voor hun constructieve wijze van meewerken, veelal op vrijwillige basis en vele uren, zo niet dagen en zelfs weken werk omvattend.

De ongeveer 18.000 waarnemers, inclusief de tientallen controleurs alias verwerkers van de waarnemingen zoals die vrijwel dagelijks actief waren (en grotendeels zijn!) bij waarneming.nl en bij telmee.nl, geldt tot slot onze bijzondere dank. Want zonder hun, veelal kleine en soms grote hulp, de aanlevering van in totaal circa 1,28 miljoen waarnemingen, zou deze atlas alleen bestaan uit kaartbeelden met veel vraagtekens daarop ingetekend.

We verwachten – en in ieder geval hopen we – dat deze atlas veel zal worden gebruikt, door de liefhebber en door andere geïnteresseerden, om het even of dat nu een amateur of professional is en voor welk doel dan ook. De atlas is nu aan de gebruiker gegeven!